

Bartha Júlia

A Nagy-kunság identitása

Napjainkban aligha lehet aktuálisabb téma az identitásnál. A 20. század végén megindult társadalmi folyamatok a századfordulóra egyre erőteljesebbé váló globalizációs hatások felerősítették azt a különös történeti tudatot, ami az egykori Jász-kun Kerületek lakóit jellemezte. Divatos kifejezés is az *identitás*, azaz egy néprajzi csoport tudata, öntudata, önértékelése, az, ahogyan magát jellemzi, körülírja, ahogyan önmagát megkülönbözteti, olykor el is határolja a környezetétől.¹ Az identitás kérdése elsősorban az értelmiséget érdekelte, a miértekre ők keresték a választ. Ezért születhettek kitűnő irodalmi alkotások, szobrok, s indulhattak tudományos pályára azok a kunsági fiatalok, akiket megérintett a hely szelleme, a kunsági létből adódó erős kötődés érzése. A nagy-kunsági szellemiséget leginkább megragadó és élénk táró irodalmi mű a Nagy-kunság írójának, Körmendi Lajosnak az Együttleges szellem című kötete, azt mutatja meg, hogy az értelmiség a kulturális örökséghez kötődve miként merít erőt, kötődést a hagyományok fenntartásához. Szavai a megmaradásért szólnak, mondhatni a szülőföld életrajzát tárja élénk. Az író Karcag szülöttként felemeli, mintegy magához öleli az idejét múltnak tűnő hagyatékot, amit a kun eleink hagytak ránk. Talán a kun megmaradás és összetartozás titkát ez a gesztus, ez az együtt-gondolkodás, az együttleges szellem rejti magában.² A Nagy-kunságon járva, de különösen Karcagon, láthatjuk, érezhetjük ezt a szellemiséget, amit Györfi Sándor a kun szobraiba önt városunk terein és határán: a néprajzkutató *Györfi István* (1984), a turkológus *Németh Gyula* (1990), a *Nagy-kun millenniumi emlékmű* királyszobrai: IV. Béla és Kötöny (2001), a *Kun emlékhely* kunképei (1995)...). Mindezek emberközeli teszik a régmúltat is és kohéziók ebben a globalizálódó, fura világban.³ Egyúttal azt is jól mutatják, hogy a rendszerváltást követően újra fellángolt és új megnyilvánulási formát öltött az identitás, a kunsághoz tartozás tudata. Az értelmiség, itt elsősorban a nagynevű gimnáziumaink Kisújszállás és Karcag tudós tanáira gondolunk, és a református papokra, akik ügyeltek arra, hogy a kun származástudat eleven maradjon. Még a két világháború között is a helyi Kertész nyomdában nyomtatott iskolai füzetek hátoldalán is rövid Kunság-történet volt olvasható, s a diplomáinkban ha torzult alakban is, de elhangzott a

¹ Az identitás kutatásáról: Bellon T.1980.85-90.

Szilágyi M. 2011.257-286.

² Körmendi L.2002.

³ Bartha J. 2005.33-43.

„kun miatyánk”. az Úr imádsága kun nyelven.⁴ Jóllehet, a zsendülő tudományos érdeklődés első monumentális vállalkozása a 19. sz. végén (1870-1885) megjelent, a Jász-kunság fáradhatatlan történetírója, Gyárfás István tollából a Jász-kunok története, amelyben ugyan még azon a véleményen volt a szerző, hogy a kunok magyarul beszéltek, ami egybecsengett az akkori tudományos közvéleménnyel. Ennek szinte ellentételezéseként valóságos orientalisztikai műhely jött létre a Kiskunságon, Halason, ahol Szilády Áron lelkész, akit 1861-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választottak, majd 1867-től rendes tag lett. A másik kiváló nyelvész, Thúry József, szintén kiskunhalasi, s bár nem „odaválói”, de gyakran megfordult halason a kor neves keletkutatója Vámbéry Ármin is. A kiskunsági orientalisták munkájának folytatói a következő tudós nemzedék immár a Nagy-kunságon, Karcag központtal: Németh Gyula turkológus, Gaál László iranista, és a velük egyívásúnak számító Györffy István etnográfus.⁵ Bár Györffy nem sorolható a klasszikus értelemben vett turkológusok közé, de a turkológia eredményei időről időre hatással voltak az ő munkáira is, olyannyira, hogy 1906-tól a Néprajzi Múzeum kisegítő gyakornokaként dolgozott, de miniszteri megbízásból gondozta a Kereskedelmi Akadémia Keleti Múzeumának anyagát, ezáltal lehetősége nyílt arra, hogy az Akadémia által szervezett balkáni és törökországi tanulmányutakon részt vegyen a neves turkológus-folklorista Kúnos Ignáccal. Voltaképpen a kunokkal kapcsolatos néprajzi kutatásait és a török-magyar tudományos együttműködést és tudományszervezői tevékenységét a körülötte szerveződő műhelyben mindig jelen lévő keleti érdeklődés határozta meg.⁶ Németh Gyula turkológus ugyancsak Karcag szülöttje, számos földrajzi név megfejtője, mintegy fél évszázadon át volt az ELTE Török Filológiai Tanszékének vezető professzora. Munkássága mellett nagy érdeme, hogy kinevelte a következő kutató nemzedéket, tanítványa volt a kunszentmiklósi Baski Imre, a karcagi Mándoky Kongur István és a debreceni születésű, de Kisújszálláshoz is kötődő Vásáry István, az ELTE Török tanszékének vezető professzora, az MTA levelező tagja.

Gaál László (Karcag, 1891,– Karcag, 1964,) klasszika filológus, egyetemi tanár, a nyelvészeti tudományok kandidátusa (1957). Iranistaként, a tudományszak legnevesebb hazai művelői közé tartozott, nem túlzás azt állítani, hogy a hazai iranisztika egyik megalapozójaként tartja számon a tudománytörténet.

⁴ Mándoky K. I. 1983.

⁵ Bartha J. 2011.136.

⁶ Péter L. (szerk.) 2001.123-131.,vö:Bartha J. 2001.5-10.

Voltaképpen nekik köszönhető, hogy a keletkutatásban a Nagykunság, Karcag központtal ikonnak számít a 20 század elejétől mostanáig. Azt, hogy a tudomány eredményei közvetlenül hozzájárultak-e a kun identitás fenntartásához, egyértelműen nem állíthatjuk, de minden bizonnyal megerősítették azt, még a kommunizmus idején is, ébren tartották az „együttleges” szellemet, amikor pedig igencsak más mozgatói voltak a társadalomnak.

Szinte következik a fentiekből, hogy a Györffy István által szervezett 1939-es Jászkunság konferencián számot adott a tudomány az addigi eredményeiről és egyúttal a jövő kutatások irányát is kijelölte. Ennek, szinte „egyenes” folytatása volt a Kiskunfélegyházán 1985-ben megrendezett Jászkunság kutatása konferencia, ahol a régészet, nyelvészet történettudomány és a néprajztudomány összegezte az addigi eredményeit. Korszakos jelentőségű volt ez a konferencia, mert műhelyt teremtett. Azóta három évenként az egykori Hármaskerület központi városai megrendezik a soros konferenciát ahol előadják az újabb eredményeket. Az 1985-ös konferenciát követően születtek meg a kunokkal kapcsolatos tudományos eredmények szintézisei, melyek jól körülhatárolják azt a területet amelyből táplálkozhat a szülőföldhöz való kötődés, a csoporttudat, mely búvópatakként akkor tör fel a lokális kultúra felmutatásának igényével, ha a társadalom előhívja. Az egész egykori Jászkunság, Jászság és Nagykunság-Kiskunság társadalmát megmozdította, újkori történelmében mérföldkőnek számított a redempció 250. évfordulója tiszteletére rendezett eseménysorozat, mely szinte minden családot megérintett, személyes történelemmé vált az ünneppsorozat zárónapja Karcagon 1995. október 7-én. Ekkor avattuk sokezer ember jelenlétében a Kun Emlékhelyet, a 4-es főút melletti kunhalmon, a Kishegyesbori halmon. Györffy Sándor karcagi szobrászművész az egykori kőbálványok, kunképek mintájára készült szobrait.⁷ Minden nagykun város (csatlakozva a frissen önálló településsé vált Berekfürdő) állíttatott egy-egy szobrot.⁸ A két központi alak, talapzatán az oroszlánál és félholddal, csillaggal, Kumániát idézi. Az emlékhelyet a messziről jött rokon, Kazakisztán első magyarországi nagykövete, Szalim Kurmanguzin avatta fel. A Györffy István Nagykun Múzeum előtt az egykor redemptus családok leszármazottjai egy-egy emlékszeget vertek az erre az alkalomra készített zászló rúdjaiba. A rendezvénysorozat szimbolikusan utalt a kun ősökre és a Jászkunság népének önrendelkezésére. Egyszerre volt etnikus tartalmú és a redempciót, a Jászkunság népének legfontosabb jelképét, az önrendelkezést megidéző. Mindig visszatér a redempció emléke, mint a legfontosabb történelmi tény a Jászkunság életében. Végző soron az önrendelkezés több száz éven át tartott, természetes, hogy a megújuló hagyomány ezekből a gyökerekből táplálkozik. A politika burkoltan ugyan, de jelen van a kun identitás erősödése mögött.

Most, a 21. század elején mit jelent kunnak lenni? Firtatja-e valaki a genetikát, vagy egyszerűen azt mondjuk, hogy kunnak lenni, ma vállalás kérdése. Azonosulni azzal a csoporttal, amely történelme során ezer szállal kötődött ehhez a földhöz, megőrizte és ápolta azt a kultúrát, amely a keleti gyökerekből táplálkozva jött létre és lett magyarrá megtartva-

⁷ A művész milyen erősen kötődik a szülőföldhöz, a kun identitás megvallását lásd Bathó E. 2002.103-112.

⁸ A Kun Emlékhely kunképei a kunok vándorlási irányát jelző kőszobrok, régészeti terminus technikussal : kamennaja babák (kő atyák) mintájára készültek, a 13.századi kun katonai viseletet mintázzák. Szép gondolatként a magát kunnak valló települések állíttattak egy-egy kunképet jelezvén ezzel is az összetartozást. 2014-ben 16 kunkép található az országban.

megőrizve keleti színezetét már itt, a Kárpát-medencében. Kik hát a kunok?

A Nagykunság népe ma is kunnak vallja magát, jól lehet, ez a csoporttudat nem feltétlenül azt jelenti, hogy az átlagember tudja, a kunok a kipcsak-török népek családjába tartoznak. Mégis arra a kérdésre, hogy kik a kunok, mindenki egyértelműen azt válaszolja, hogy a Nagykunság tősgyökeres lakói! A magyar néprajztudomány máig példaértékű hatalmas vállalkozása volt az 1974-ben (II. kötete 2001-ben) megjelent Szolnok megye néprajzi atlasza című munka, amely az identitás kérdéskörét is felgyűjtötte. Főként azt kutatta, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye kutatópontjait képező települések lakói milyen etnikumúnak vallják magukat, milyen csoporttudattal rendelkeznek, és a tudat jelezte határok mennyire esnek egybe azokkal, amelyek történeti ismereteink alapján vonhatunk meg, illetőleg a betelepült „közbülső” népség milyen csoporttudatot alakított ki. Ebből a vizsgálatból summásan az derült ki, hogy a Kunságon kunok laknak, a Jászságban jászok a többiek „falusiak” vagy egyszerűen magyarok. Érdekes volt a kunszentmártoniak válasza, mi szerint „Kunszentmárton kun, csak elkatolikusodott”...⁹ A történeti tények persze pontosan mutatják, Kunszentmárton újonnan betelepült lakosai a katolikus Jászságból kerültek jelenlegi lakóhelyükre.

De nézzük miként alakult a Kunság (csakis a Nagykunságot értem, mert a hódoltság utáni visszatelepüléskor ennek a vidéknek lakói egységesebbek voltak, többen ülték meg a régi településeket, mint a Kiskunság vidékén), tehát hogyan alakult e térség lakóinak története, hogyan maradtak meg azok az apró kulturális elemek, amelyek az egykori kun műveltséget idézik, s amelyek az identitás keleti gyökereit jelentik. Közel nyolcszáz éve annak, hogy a XIII. században a Keletről jött etnikai csoportokkal újra megjelent a Kárpát-medencében az eurázsiai steppe lovas-nomád kultúrája.¹⁰ A török- és iráni eredetű beköltözők hatása a magyar nép embertani képén, anyagi és szellemi kultúráján egyaránt érezhető. Velük felülrétegződött a honfoglalás korában is jellemző keleti kultúra. A keleti színezeten a hódoltság-kor török kultúrával erre egy újabb réteg került. A hódoltság másfél évszázada elég hosszú idő volt ahhoz, hogy jelentős kulturális átadás-átvétellel számolhatunk. A törökök szinte érintetlenül hagyták a Birodalomhoz tartozó területek intézményrendszerét, mert az érdekük az volt, hogy jó adófizetőik legyenek. Így a hódoltság alatt meglévő települések és azok gyér lakossága a kereskedelem révén jutott török hatáshoz, ami leginkább a díszítőművészetben nyilvánul meg. A Kunságban a korábban elkezdődött pusztásodás a török idők alatt fokozódott. A hódoltság, illetőleg a Rákóczi-szabadságharc utáni visszatelepülés, a Nagykunság benépesülése után alakult ki ez a sajátos történelmi tudat, ami a Jászkunságot, jászokat és kunokat egyaránt jellemezte, ami egyfelől származástudatot takar, de területhez kötődést is jelent. Ez az identitástudat tehát koronként más-más tartalommal töltődött meg, és akkor erősödött meg mindig, amikor a külső körülmények, pl. a jogcsorbítás vagy más, a társadalom életében mélyreható változás ezt előhívta a kollektív emlékezetből.

⁹ Szolnok megye néprajzi atlasza 2001.162-163.

¹⁰ Pálóczi Horváth A. 1993., 2014.
vö. Selmeczi L. 2013.

A Kunságot jellemző identitástudat különféle megnyilvánulási formákat öltött a történelem során. Alakváltozásai, többnyire attól függtek, hogy milyen volt a társadalmi környezet, ami életre hívta. Ez az erős történelmi (jogi) tudat a privilégiumok elnyerése után, de leginkább az 1745-ös visszaváltkozás, a redempció alkalmával jelent meg. Tartalma azt közvetíti a csoport tagjai felé, hogy mi vagyunk a kunok, akik külön csoportként, érdemeink alapján elnyertük azokat a kiváltságokat, amelyek meghatározták helyzetünket ebben a hazában. Ezeket a privilégiumokat védeni kellett, s ennek a védelemnek, az új kiváltságok szerzésének hagyományi lettek, történetük volt. Összekovácsolódott a Jászkunság népe, bár minden történelmi sorsforduló próbára tette, mégis mindig visszatért az elődöktől örökölt kultúrához, átmentve, megőrizve a szokásokat, alakítva azokat a kor szelleméhez. Mindez azért lehetett, mert a mai megyerendszer megalakulásáig meglehetősen zárt volt a társadalom, nehezen fogadott be idegeneket, s ha mégis arra kényszerült, alkalmazkodásra kényszerítette őket.

Kunnak lenni az élők tudatában annyit jelent, mint “konok, nyakas, kálvinista”, a szíken is megélő, összetartó, de azt is jelenti egyben, hogy a Kunságon lakó. Befelé zárt világába alig enged be idegent, más etnikumot, más vallásút. Kitartanak a szokásaik, az elveik mellett, tartózkodóak, és kevés beszédűek. Móricz Zsigmond a Forr a bor című regényében (ami a kisújszállási gimnáziumban játszódik) így jellemezte a harangozót: „Olyan sovány arcú kis ember volt, mint a többi kun, s el tud ülni egy életen át, hogy meg nem szólal.”

Legnagyobb értékük azonban az, hogy rendkívül szorgalmasak, dolgozók s ha akadt közülük olyan, aki került a munkát, azt mint „rongyembert”, nem vették be az arató- vagy cséplőbandába sem.

A Kunság, mint az Alföld legnagyobb állattartó körzete *életmódjában* sokáig megőrizte a *keleti hozadékot*, ami fundamentumát jelenti annak a származástudatnak, és annak a sajátos színezetű népi kultúrának, amely olyan markánsan megmutatkozik.

A redempcióval (a régi kiváltságos jogok visszaváltása) újabb erősítést kapott az a másság, a régi jogállás visszaszerzésére irányuló törekvések egyesítették az erőket egyben a határokat is kijelölték. Ez védelmet jelentett az itt élő lakosságnak. Feltételezzük, hogy a visszatelepült lakosság között arányaiban több lehetett a kun származású, a többi betelepült pedig alkalmazkodott a kultúrájukhoz.¹¹

A redempció során visszavett privilégiumok keretei között zajlott az a sajátos parasztpolgári fejlődés, ami, ha töredékeiben is, de megőrzött jónéhány olyan kulturális elemet, ami nem tulajdonítható másnak, mint az egykori kun műveltség töredékének.

Az etnikus identitás hangsúlyozása mindig, nagy társadalmi problémákban, amolyan válsághelyzetben kap nagyobb hangot és teret. Végző soron az ember az, aminek tartja magát. Függetlenül attól, hogy “öslakosok” vagy “tősgyökeresek” avagy jövevények voltak, gondolkodásukban egységessé váltak a Nagykunság lakói. Sokkal inkább egységesek, mint a Kiskunság lakói.

A *kuntudat* mindig úgy forog közszájon mint a magyar társadalmi tudat egyik része,¹² a magyar kultúrába olvadt idegen elem oly módon integrálódott az itteni hagyományokhoz, hogy közben megtartott – elsősorban az átmeneti rítusoknak köszönhetően olyan elemeket, amelyek a már vázolt történelmi körülmények között hagyományozódva máig

¹¹ Szilágyi M. 1996.44-63., 2006.a,2006b271-279.,2008a.2008b,

¹² Örsi J.1990a,1990b,1995,1999,2002,2004,2005.

fennmaradtak. A kun műveltség archaikus rétegét képezik a nyelvemlékek, elsősorban a földrajzi nevek, személynevek és a szórványemlékek, amelyeket a tájnyelv olykor jelentését veszítve is de megőrzött. A kun műveltség így a nyelv is a 16. századra fokozatosan belesimult a magyar műveltségbe. A nyelvtudomány a magyarországi kunok nyelvének problémáit Rásonyi László Mándoky Kongur István és Baski Imre és munkásságával¹³ jórészt összegezte, az újabb kutatási irány is kirajzolódott. Újabb nyelvészeti kutatások indultak a Nagykunságon, Vásáry István professzor és Molnár Ádám turkológus végez nyelvészeti gyűjtéseket, amelyek során elsősorban arra kíváncsiak, hogy a tájnyelv őrzi-e még a kun nyelvemlékeket.

A nyelvészeti kutatások terén a személy- és ragadványnevek olyan területei a nyelvemlékeknek, amely még szép eredményekkel kecsegtetik a nyelvészeket. Közülük csupán mutatóként említem a *Karacsor, Kácsor, Karakas, Garaguly, Csőreg* személyneveket, a személynév alapú földrajzi nevek közül a *Zádort, a Bengecseget*, vagy a ragadványnevek között a Kecsét, ami az egykori kun névadási szokás egyikét idézi: alapja a gedzse: éjszaka született jelentésű szó.

A szórvány nyelvemlékek többsége a pásztorkultúrához kötődően élt tovább. Itt említhetjük az *árkány, csabak, cötkény, özön, köldök, kömöndörög, daku, tőzeg, csök* szavakat. Ezek a kun eredetű szavak az élő nagykunsági nyelvet, a tájnyelvet színesítik, teszik egyedivé. S hogy miként maradtak ránk, arra igen szép példa a következő két szólás: *Nyakas lúnak is nyakába vetik az árkánt.* (A makrancos lovat is meg tudják fogni... a zabolátlan embert is meg lehet fékezni jelentésű szólás.) Vagy egy másik: *Eb a csikaós bunda nélkül, de még inkább árkán nélkül!*¹⁴

Önmagáért beszélő szólások. S hogy a szóban forgó szó jelentését is mondjam: árkán – hurkos pányvakötés, amivel a lovat kifogják a ménesből.

A gyermekfolklor területéről a Mándoky Kongur István Kunmadarason, Kunhegyesen, Karcagon és Kisújszálláson gyűjtötte a kiszámolós mondókát, ami a számneveket őrizte meg. *„Birem bellő, akem ígő, ecsém eszi, törviny teszi.. Birem – birim, (egyem) ikem- ikim, (kettem) ücsim- hármam ...stb.*

A néphit a táltos alakját őrizte meg. Olyan sajátossága ez a kultúránknak, ami keleti párhuzamai keleti párhuzamai a ma élő kultúrában is meglelhető. Diószegi Vilmos és Barna Gábor megállapításait a Szolnok megye Néprajzi Atlasza felmérései igazolták. Mindezek alapján állíthatjuk, hogy a pásztorkultúrához kapcsolódva a táltos-hit etnikus gyökerű eleme népi kultúránknak, ami a kun műveltségi felülrétegződés okán maradhatott meg napjainkig.

Népszokásaink között, a lakodalmas szokáskör és a temetkezési kultúra sajátos elemeit érdemes vizsgálni. A lakodalmas szokásrendben az számos régi keleti szokáselem él, főként a házassági ajándékozásnál, a lakodalmas jelképeknél, így az almaszimbólumokban, a lakodalmas zászlóknál, a völegénytől a menyasszony számára megkívánt ajándékoknál. A kunsági lakodalmas szokásrendben a menyasszony vételárának (a hajdani kalim) emlékének meglétét a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok legnagyobb tudományos vállalkozása, a Néprajzi Atlasz felmérései is igazolták.

¹³ Baski I. 2007.

¹⁴ Mándoky Kongur I. 1993.99.

A Kunságon a lovak kantárjára kötött kendő, vagy a vőfi, vőfély botjára tűzött szalag eredete a közép-ázsiai kazak szokásokhoz vezethető vissza. Vámbéry Ármin írja le elsőként a következő jelképes nőablást, ami töredékekben ugyan, de a nagykunsági lakodalmas szokásokban is megfigyelhető: „*A lakodalmas menet amikor a lányt viszi jövendőbelijének házához, az út alatt játékokat, tréfákat eszelnek ki. Az első szekéren ül a menyasszony jövendőbeli ángyával, a fiatalság körülöttük sűrűg és aki sebes vágtatásban megkerülve a menetet legelőször hozzájuk érkezik, annak jutalmul egy kendőt dobnak. A többi lovas igyekszik ezt tőle elragadni, de ő a tőle kitelhető módon vágtat és nem szabad őt többet üzni, ha a szekeret elérte. A nyert kendőket a ló kantárjára kötik, s még sokáig megőrzik.*”

A keleti párhuzamokból az világlik ki, hogy a közép-ázsiai törökségi kultúrával mutat rokonságot, hasonlóan a jelképes nőablás – az útelkötés szokásához, aminek analógiái napjainkig fennmaradtak. A kunsági lakodalmas szokásokban a századfordulóig éltek. A tisztségviselők között archaikus, a vőfély és a lovaslegények alakja. A vőfély a törökségi lakodalmas gazdának felel meg,¹⁵ a vőfélyversek pedig az esemény elbeszélését adják. Nem lehet véletlen, hogy az első vőfélyversek az Alföldről kerültek elő.

Itt, a Nagyalföld közepén, a Kunságon maradtak meg olyan apró elemek, a legösszetettebb társadalmi intézménybe, a lakodalmas szokásrendbe ágyazva, mint a lakodalmas zászló – kendő, a felkendőzött ló, mint jelkép, a juhfej rituális osztása, amit az összehasonlító vizsgálatok eredményeként etnikus gyökerű műveltségi elemnek vélek. Párhuzamaik a törökségi kultúrában, a közép-ázsiai törököknél, a kazakok és a kirgizek népi kultúrájában szintén megtalálhatók.

Temetkezési kultúránkban a kun sajátosságának tekintik a kutatók a kurgánon álló, kezükben áldozati csészét tartó összobrokat, amik a kunok vándorlási területén a 7-11. századtól megtalálhatók. A magyarországi kunok vezetőrétegei itt is gyakorolták az ősök tiszteletének ezt a módját, feltehetően *Kunkép Korhány*, (kurgán), Kormancsok (áldozati hely) kunhalmok nevei és más földrajzi név őrizte meg. A *kunok lila* gyásza és a sírokba rontáselhárítás céljából tett kultikus növény, az *anyarozs* (*Secale cornutum*) és az üröm (*Artemisia*) még olyan eleme a népi kultúrának, ami minden kétséget kizáróan a kunokat jellemezte, amint azt Selmeczi László Karcag környéki kun ásatásaiból tudjuk. Közülük – pl. a lila gyász emléke –, a kunsági kitelepülés miatt a bácskai Feketics és Ómoravica helységeken a 20. század elejéig megmaradt.¹⁶

A népi táplálkozás terén a szárítás, füstölés és a juhhús főzésének, fogyasztásának sajátos szokását említhetjük még. Aki járatos a nagykunsági táplálkozási szokásokban jól tudja, hogy a karcagi birkapörkölt íze miben tér el a túrkevitől, vagy a kisújszállásitól, de mind különbözik a Jászságban főtt birkatesttől. A Kunságon belefőzik a perzselt lábat és az állat fejét is, ami tiszteletbeli falatnak számít. Voltaképpen ez a jellegzetessége tette egyedivé, amely alapján az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség magyar nemzeti jegyzékébe bekerülhetett, és amely a hungarikumok közé emelte.¹⁷ A kazakisztáni gyűjtéseim során több alkalommal tapasztalhattam, hogy a főtt juhfej a legnagyobb megtiszteltetés, amivel a

¹⁵ Bartha J. 2007. 69.

¹⁶ Bartha J. 2002.116.

¹⁷ 2014. dec. 6-án Budapesten a Syma csarnokban Guiniss –rekordot döntött a Karcagi Birkafőzők Egyesületének csapata azzal, hogy 7500 adag pörköltöt főzött meg egyszerre.

messziről jött vendéget illetik. A rituális osztás a házigazda tiszte: a szemet, fület, nyelvet, a tokadarabkákat kéztől adja a gazda...

A tárgyi kultúrában elsősorban az állattartáshoz kötődően, a kunsági *legénybot*, a *kutyanyakörv*, és a *nyereg* szerkezete őrizte a keleti kultúra emlékét.

A viseletben a *kunsüveg* az, aminek kontinuitását igazolni lehet szinte a kezdetektől addig, míg a kalapviselet ki nem szorította.¹⁸ A szűrvisolet ázsiai eredete bizonyított. A kunságra annyiban jellemző, amennyiben a rajta lévő díszítés sajátossá tette. Ez a viseleti darab a legvitatottabb, hiszen a magyar nyelvterületen elterjedt, ám a különböző kelet- és nyugat-európai hatásokra alakult sajátosan magyar viselet lett, aminek álló gallérja, szabása, rátétes díszítése, archaikus, közép-ázsiai, de a díszítése olykor hódoltságkori török hatást is mutat.

A kérdés még további kutatásokat igényel, az azonban tény, hogy a legrégebbi táji típusnak a Jászkunsági szűr tűnik. Díszítőművészetünkben a kunhímzés őrizte meg a keleti elemeket. Az is bizonyított, hogy az alföldi magyarság viseletére hosszú ideig hatott a kun kaftános viselet.¹⁹

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a Kunság népi kultúrájában számos olyan műveltségi elem őrződött meg, amely az egykori kun műveltség része volt. Beépült a magyar kultúrába, így annak különös színt adott, s egyben táplálta azt a sajátos történeti tudatot, ami a térség legfőbb jellemzője. Tanulmányomban azt igyekeztem bizonyítani, hogy nagykun identitás nem csupán a redempcióhoz kötődő emlék, hanem egyfajta etnikus specifikum is, a kun műveltségnek ha töredékesen is, de felismerhető emlékei is táplálják. A Nagykunság hagyományai erre épülve újratereprendőnek és új megnyilvánulási formát öltenek, ahogyan a társadalom kihívásai életre keltik azokat.

Napjainkban, amikor a globalizációs nyomás egyre erőteljesebben érinti a mindennapjainkat is, érdekes választ ad a helyi társadalom: újjáélednek a hagyományok, s mintegy kapaszkodót jelent a helyieknek az az érték, az a kulturális örökség, amit ez a táj az évszázadok alatt felhalmozott. Újabb jelenségekkel találkozik a kutató. A Nagykunság és ez esetben a Kiskunság is, újjáélesztette a kunkapitány-választás szokását. A Nagykunságon, Kisújszálláson 2000-ben választottak először kunkapitányt, azóta minden évben minden nagykun település beiktatja a saját kapitányát. Utóbb háromévenként választanak kunkapitányokat. A kapitányválasztás 2009 óta a Kunok világtalálkozója eseménysorozat egyik kiemelkedő pontja. Jelkép ez, az önállóság, az önkormányzatiság jelképe, hiszen, amint tudjuk, a kunkapitány volt a település közjogi méltósága, ő tartozott felelni a rendért, és intézni a vitás ügyeket. A mai kapitányoknak hatalmuk már nincs, de a jelkép ereje, a közösségért végzett misszió, megmutatkozik a választásban. 2001-ben megalakult a Nagykun Nádor Huszár Bandérium, ami az első kunkapitány Horváth György vezetésével minden társadalmi és nemzeti ünnepen megjeleníti az egykori kunsági lovasok emlékét.

Mi sem mutatja jobban a *kun identitás erejét* mint az, hogy a *muszáj vármegye*, a jelenlegi megyerendszer megalakulása óta, tehát az egykor Hármaskerület megszűnése óta első ízben történt meg a Nagykunság és a Kiskunság összefogása 2008. szeptember 24-én Kecskeméten, 32 kiskun, 9 nagykun települési önkormányzat, 2 megye, 2 megyei múzeum és 4 civil

¹⁸ Bartha J. 2010.47.

¹⁹ Bartha J. 2013. 121-140.

szervezet részvételével megalakult a *Kun összefogás konzorcium*, amely a kunok világtalálkozójának és az ehhez kapcsolódó tudományos konferenciáknak és egyéb rendezvényeknek a szervezésére jött létre. 2009 óta három évenként megrendezik a kun világtalálkozót, s ez az év egyben a kunok éve is. Az identitástudat szép megnyilvánulása az, hogy összefogott a Kiskunság és a Nagykunság, a világtalálkozó rendezvénysorozatainak nyitó és záróünnepsége hol a Kiskunságon, hol a Nagykunságon, Karcagon, a Kunok Emlékhelyén zárulnak.

A 4/ 2014.(II.7.) Országgyűlési Határozat május 6-át a Jászkun Hármaskerület önmegváltásának napját, a Redemptio diploma aláírásának napját emléknappá nyilvánította.²⁰ A közös származástudat, a közös történelmi sors és a Kunság jelenlegi lakói kultúrája iránti felelősség hozta létre. Az identitás, a közös történelmi és kulturális egység újabb szép megnyilvánulása ez, amely megerősít mindnyájunkat. A magyarországi kunok jó példáját mutatják az összetartozásnak. A kunktudat, mint etnikus történelmi jelenség napjainkban újra felerősödött. Az az út, amit Kunság népe a történelem során bejárt, jól példázza Európa más népei számára is azt, hogyan kell integrálódni úgy, hogy a lényeg, az azonosságtudat és a saját kultúra minden körülmények között átöröklődjön.

IRODALOM

BASKI Imre

2007 Csagiresa Török és magyar névtani tanulmányok 1981-2006. Karcag

BARTHA Júlia

2002 A Kunság népi kultúrájának keleti elemei

2005 Kistérségek értéktára:Karcagi kistérség- Karcag, Beerekfürdő, Kenderes, Kisújszállás,Kunmadaras /Kincses Könyvek Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht.

2006 Lále. Hagyományok a mai török társadalomban. Az emberélet fordulóinak népszokásai. Szolnok/A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 61./

2010 Népviselet a Nagykunságon. Karcag

2006 Karcag – kismonográfia. Karcag

2007 Nem a ruha teszi az embert. A Nagykunság népviselete In: TISICUM A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve Szolnok, 49-67p.

2011 A Nagykunság a 20. századi néprajzkutatásban In. Kunok és jászok 770 éve a Kárpát-medencében . Szolnok

²⁰ Az Országgyűlési határozat 2014 február 7-én pénteken jelent meg a Magyar Közlönyben. A határozatot az országgyűlés 2014. február 4-i ülésnapján fogadta el.

BARTHA Júlia szerk.

2011 Kunok és jászok 770 éve a Kárpát-medencében. A Jászkunság kutatása
2009. Szolnok, Kun Összefogás Konzorcium és a Jász-Nagykun-Szolnok
Megyei Múzeumok Igazgatósága.

BELLON Tibor

1980 A Nagykunság történeti tudata. In. A magyar nép tudósa (Szerk.

Bellon Tibor),

Karcag, 85-90.p.

GÁBORJÁN Alice

2000 Cifraszűrök. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusa.

GYÖRFFY István

1939 Néphagyomány és nemzeti művelődés. Budapest

KÖRMENDI Lajos

2002 Együttleges szellem. Budapest

MÁNDOKY Kongur István

1993 A kun nyelv magyarországi emlékei. Karcag

2012 Kunok és magyarok . Közzéteszi: Molnár Ádám, Budapest / Török –magyar könyvtár
1./

2013. Hit, hagyomány, kultúra. Török néprajzi tanulmányok. Szolnok

ÖRSI Julianna

1990a Karcag társadalomszervezete a 18-20. században. (Agrártörténeti tanulmányok.16.)

1990b A Nagykunság, mint néprajzi csoport (Karcag és környezete kapcsolatrendszerének
vizsgálata) In: Szolnok Megyei Múzeumi ÉvkönyvVII.Szolnok, 347-366.

1999 A Nagykunság néprajzi körülhatárolása. Tisicum- A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei
Múzeumok Évkönyve IX. Szolnok, 93-96.

2001 Túrkevei emlékkönyv, 5. Túrkeve

2002 Múló és születő hagyományok a Jászkunságon In: Örsi Julianna (szerk.) Kulcsemberek-
Az egyén helye a változó társadalomban (Nagykun Kistérségi tanulmányok 1.) Túrkeve,267-
280.

Paládi Kovács Attila

1966

A boza kultúrtörténeti hátteréhez. In. Műveltség és hagyomány V

III. 71-84.p. 1967

Jelenkori etnikai folyamatok Magyarországon In. Régió és Kultúra. Tanulmányok Szatmár
néprajzáról Gunda Béla tiszteletére.(Szerk.

Ujváry Zoltán) Debrecen 69-73.

PÁLÓCZI HORVÁTH András

1993 Hagyományok és kapcsolatok a kunok régészeti kultúrájában. Karcag

2014 Keleti népek a középkori Magyarországon. Besenyők, úzok, kunok és jászok művelődéstörténeti emlékei. Budapest

PALOTAI Gertrúd

1940 Oszmán-török elemek a magyar hímzéseken. Budapest

PÉTER László (szerk)

2001 Karcag a magyar művelődéstörténetében – tanulmányok. Karcag

SZILÁGYI Miklós

1996 A nagykun öntudat. Regio- Kisebbségi Szemle, 7/1.sz. 44-63.

2006a A személyes paraszti tudás érvényessége- Kisújszállás társadalma és gazdálkodása egy száz évet élt parasztgazda emlékezetében. Budapest

2006b Egy kisújszállási parasztkarrier társadalomtörténeti és folklorisztikai tanulságai. In: Bathó Edit- Ujváry Zoltán (szerk.) Jászok és kunok a magyarok között- Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Ezsébet tiszteletére (Jászsági Könyvtár 6.) Jászberény, 271-279.

2011 A nagykun öntudat. In: Kunok és jászok 770 éve a Kárpát-. Szolnok 257-286.

SZABÓ László- Csalog Zsolt (szerk)

1974 Szolnok megye néprajzi atlasza. Szolnok

SZABÓ László- GULYÁS Éva – Csalog Zsolt (szerk.)

2001 Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok) megye néprajzi atlasza II.1. Szolnok

SELMECZI László

2013 Őseink nyomában. A magyarországi kunok Olas nemzetsége és Kolbaz-széke 1243-1686. Kisújszállás

TAGÁN Galimdzsán

1936 A ló első meghátalása és betörése a baskíroknál. Néprajzi Értesítő 28(1936)90.